

Dnevi ZIFF

Odlična FF

Odlični znanstvenoraziskovalni dosežki
raziskovalk in raziskovalcev FF UL
v letih 2022/23

FF

UNIVERZA V LJUBLJANI
Filozofska fakulteta

Odlična FF – Odlični znanstvenoraziskovalni dosežki raziskovalk in raziskovalcev FF UL v letih 2022/23

Uredila: Sašo Jerše in Ema Karo

Prelom: Eva Gašperič

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič,
rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete
Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar,
dekanja Filozofske fakultete

Ljubljana, 2024

Publikacija je brezplačna.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto
dostopna na <https://ebooks.uni-lj.si/zalozbaur>

DOI: 10.4312/9789612972745

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v
Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 187819523

ISBN 978-961-297-274-5 (PDF)

FF

UNIVERZA V LJUBLJANI
Filozofska fakulteta

pogúm -a m (û) FF UL

Dnevi ZIFF so dnevi, ko se naše znanosti – morda bolj in drugače, kot jim je sicer običajno – odprejo druga drugi in svetu in predstavijo svoje raziskovanje in sadove svojih raziskav, pokažejo, razkažejo mestu in svetu svoja spoznanja.

So pa *Dnevi ZIFF* tudi dnevi, ko se naše znanosti lahko pozorno – morda pozorneje, kot jim je sicer običajno – zazrejo v svet, v katerem živimo, in še enkrat premislijo svojo vlogo v svojem in vseh nas svetu, svoj pomen za svet in svojo dolžnost do sveta.

Naš svet, tako naš slovenski svet kakor naš svetovni svet in čas, pa je iz tirnic. Dolžnosti naših znanosti bi ob tem ne mogle biti večje. Nič namreč ne bomo za to, da bi nekoč spet prišli v znosni tir in tek sveta, bolj potrebovali kakor prav znanosti, prav posebej humanističnih in družboslovnih znanosti. Znanosti o človeku so, o nas, o vsakem izmed nas.

Brez znanosti o človeku se nam, to je že gotovo, čisto zares zgodi posthumanizem, antihumanizem, a ne takšen, kot si ga zamišljajo dobrovoljni filozofični sanjači: kot arkadijski mir, kjer jagnjeta ležijo razpuščena na levih in golobi dremaje počivajo ob kačah in človek brez vse skrbi igra le še zdaj na piščal zdaj na lutnjo, saj mu je sicer, vsega že zdavnaj preobjedenemu, po malem dolgčas, sonce pa ves čas stoji opoldne.

Vse drugačnega si ga lahko zamišljamo antihumanistični, posthumanistični čas, ki se nam že obeta. Walter Benjamin, korifeja toliko naših znanosti, v svojem drobnem, a monumentalnem delcu z naslovom *O pojmu zgodovine* iz leta 1940 piše takole: »Tradicija zatiranih nas uči, da je ‚izredno stanje‘, v katerem živimo, pravilo. – Začudenje, da so stvari, ki jih doživljamo v dvajsetem stoletju, ‚še‘ možne, ni filozofsko. Ne stoji na začetku spoznanja, razen morebiti tistega, da predstave o zgodovini, iz katere izhaja, ni mogoče braniti.«

Benjaminovo opozorilo bi ne moglo biti bolj pomembno tudi za naše stoletje. Vzeti si ga je k srcu, ohranjati si ga je v mislih, posloviti se je od *eromeneos*-pojmovanja zgodovine, zastavljati si je filozofska vprašanja, tj. o vrednosti, beri o krepostih in vrlinah človeka, v odgovorih nanje skušati prihajati do spoznanj o človeku, o nas, o vsakem izmed nas, in si »izredno stanje« narediti s tem vsem nam in vsakomur izmed nas znosno v redu stvari sveta.

Pogum bo potreben za vse to, osebni, državljanski, raziskovalni in – O, ja! – civilizacijski pogum. Spoznanja, ki jih prinašajo odlične raziskave naših znanosti, ga vsa izkazujejo. Hvala!

Sašo Jerše

*prodekan za doktorski študij in
znanstvenoraziskovalno delo FF UL*

Odličná FF

Humanistika in družboslovje na ljubljanski Filozofski v letu 2023

Michael Cronin je v svojem članku »Prevajanje in posthumanizem« že leta 2021 opazal, da sodobni, tehnološki svet zaznamuje dvojna oblika intenzivnega izčrpanja tako nečloveških kot človeških virov, ki se ne ozira na živo in neživo naravo ter na tiste posameznike, ki se znajdejo na opustelih poljanah tega goloseka. Sveta, v katerem živimo, ne zaznamuje le skoraj popolna odsotnost odgovornosti in spoštovanja do živali in okolja, temveč tudi do vedno večje skupine soljudi, med katere številne ekonomske prognoze uvrščajo tudi poklice, za katere usposabljamostudente na naših programih, in poklice, ki jih sami opravljamo. Sodobni tehnološki razvoj, vključno s klepetalnimi roboti, chatboti, ki kakor delfski orakelj ponujajo odgovore vsakomur, ki je pripravljen za to zastonj ponuditi svoje celotno pisno izročilo, odgovarja na zahteve sodobnega potrošnika, ki želi vedno več, čim hitreje in zastonj, obenem pa razvija slepo pego za ustvarjalce teh vsebin. Predelane avtorske vsebine sedaj najbogatejše korporacije na svetu ponujajo v okrnjeni obliki zastonj, v izboljšani obliki pa za denarno plačilo – plačilo, ki ga odrekajo tistim, ki so te vsebine ustvarili.

Ali ima v tem svetu humanistično in družboslovno raziskovanje, ki ga razvijamo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, sploh še kakšno vlogo? Odlična FF z izbranimi največjimi dosežki raziskovalk in raziskovalcev Filozofske fakultete v akademskem letu 2022/2023 kaže, da še obstaja mesto za humanistično in družboslovno raziskovanje v dobi, ki jo zaznamuje nereflektirana fascinacija nad tehnološkim napredkom, in sicer še posebej za tista dela, ki se zavzemajo za etično življenje, ki ga je Paul Ricœur v delu *Sebe kot drugega* leta 1990 opisal kot »dobro življenje z drugimi in za druge v okviru pravičnih inštitucij«. Zbrane raziskave v tej publikaciji pričajo, da sodobne humanistične in družboslovne raziskave s Filozofske fakultete izkazujejo zavezanost tej etični drži in se posvečajo tako okoljskim temam in podnebnemu spreminjanju kot tudi tematikam, ki so vzniknile s pandemijo COVID-19, in sicer na medosebni ravni in v šolskem okolju. Zavezanost k ustvarjanju boljše družbe najdemo v prispevkih, ki se posvečajo izboljšavi elektronskih virov za neslovenske učence slovenščine ali pa izkušnji uporabnikov bibliografskih informacijskih sistemov, in v člankih, ki obravnavajo vedênje mladih ter položaj žensk v sodobni in pretekli družbi, če omenimo le nekatere.

Prispevki razkrivajo tudi jezikovno raznolikost: čeprav med jeziki prispevkov prevladuje angleščina, ki se je vzpostavila kot jezik mednarodne znanstvene komunikacije in ki priča o intenzivnem dialogu slovenske s svetovno humanistično in družboslovno znanostjo, najdemo med izbranimi deli tudi članke in monografije, napisane v hrvaščini, nemščini in – kar je zelo pomembno – v slovenščini. Prav ta jezikovna pluralnost objav priča o konkurenčnosti slovenske humanistične in

družboslovne znanosti na globalnem znanstvenem trgu, obenem pa objave v slovenskem jeziku kažejo, da se na Filozofski zavedamo osnovnega poslanstva slovenskega univerzitetnega prostora, ki s svojim delovanjem v slovenskem jeziku že po mnenju pobudnikov prve slovenske univerze bistveno vpliva »na narodna svojstva in sploh narodov duševni in gmotni razvoj«, kot je v spomenici *Za vseučilišče v Ljubljani* leta 1898 izpostavil Danilo Majaron.

Publikacije, kot je ta bilten, so pomembne, ker še dodatno osvetlijo izbrane raziskovalne dosežke – raziskave namreč izpolnijo svoj namen, le če dosežejo svoje bralstvo. In zato so mnoge izmed njih tudi prosto dostopne. Zdi se, da se prihodnji izzivi za prav vse stroke, ki jih združujemo na Filozofski fakulteti, skrivajo v tem, da poiščemo učinkovite načine, da bomo lahko svoje raziskave ponujali v odprtem dostopu javnosti, ki naše raziskave financira, obenem pa se obranili pred tistimi, ki s predelavami naših del kopičijo dobičke – na ta način bomo izkazali odgovornost do našega poklica in do poklicev, za katere usposabljam.

Nike Kocijančič Pokorn

*prejemnica priznanja za najodličnejše raziskovalne
dosežke Univerze v Ljubljani v letu 2023*

5.01 – Družboslovje – Vzgoja in izobraževanje

Objava izvirnega znanstvenega članka »The OECD solutionism and mythologies in adult education policy: skills strategies in Portugal and Slovenia«

Oddelek za pedagogiko in andragogiko

Programska skupina *Pedagoško-andragoške raziskave – Učenje in izobraževanje za kakovostno življenje v skupnosti* (P5-0174), vodja Jasna Mažgon

Vloga mednarodnih organizacij pri oblikovanju globalne izobraževalne politike je bila v enaindvajsetem stoletju na področju izobraževanja (odraslih) deležna velike pozornosti. Med njimi se je Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD), zaradi svojih raziskav znanja in spretnosti, kot je Program za mednarodno ocenjevanje kompetenc odraslih (PIAAC), uveljavila kot ena od najvplivnejših mednarodnih organizacij. Medtem ko se je večina empiričnih študij na področju izobraževanja odraslih osredotočila na analizo podatkov mednarodne raziskave PIAAC, pa je bilo le malo pozornosti namenjene vplivu OECD-jevih strategij spretnosti na razvoj in/ali izboljšanje nacionalnih sistemov izobraževanja odraslih. Ta študija je obravnavala to vrzel v dveh državah članicah OECD – na Portugalskem in v Sloveniji – z uporabo poststrukturalističnega metodološkega pristopa C. Bacchi »kaj je predstavljeno kot problem?« (*what's the problem represented to be?*) za analizo politik in z uporabo teoretičnega koncepta mita pri opredeljevanju problemov v izobraževalni politiki. Ugotovitve študije kažejo, da čeprav se sistema izobraževanja odraslih v obeh državah razlikujeta, vsebujeta skupne reprezentacije problemov, ki krepijo več mitov OECD-jeve politike spretnosti: (a) izobraževanje odraslih predstavlja rešitev za socialno-ekonomske probleme; (b) brezposelnost je problem nizkokvalificiranih odraslih; (c) pristop, osredotočen na študenta, predstavlja način za povečanje udeležbe v izobraževanju odraslih; (d) boljše upravljanje predstavlja sredstvo za izboljšanje nacionalnih sistemov izobraževanja odraslih.

Študija je pomembna, ker pokaže, da OECD-jeva podpora pri vzpostavitvi nacionalnih sistemov spretnosti v državah članicah temelji na več mitih, ki poudarjajo izbrane značilnosti izobraževanja odraslih kot pomembne, pri čemer pa zamolčijo druge (npr. kontekstualni in zgodovinski razvoj izobraževanja odraslih v Sloveniji ter na Portugalskem), s čimer se krepi vloga OECD pri prenosu neoliberalnih ekonomskih receptov v nacionalno izobraževalno politiko.

Članek je bil objavljen v odprtem dostopu v eni izmed štirih najbolj uveljavljenih revij na področju izobraževanja odraslih v mednarodnem merilu, to je v reviji *Studies in Continuing Education* (poleg te so druge tri še *Adult Edu-*

cation Quarterly, International Journal of Lifelong Education, Studies in the Education of Adults), ki jo izdaja založba Taylor & Francis. Revija je indeksirana v Social Sciences Citation Index (SSCI) in Scopus.

MIKULEC, Borut, GUIMARÃES, Paula. The OECD solutionism and mythologies in adult education policy : skills strategies in Portugal and Slovenia. *Studies in continuing education*. 2023, vol. 45, no. 3, str. 324-343. ISSN 1470-126X. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/0158037X.2022.2092090>, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=151569>, DOI: 10.1080/0158037X.2022.2092090. [COBISS.SI-ID 167386115].

5.09 – Družboslovje – Psihologija

Medkulturna raziskava medosebne razdalje in dotika pred pandemijo COVID-19 in po njej

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Psihološki in nevroznanstveni vidiki kognicije* (P5-0110), vodja Anja Podlesek

Slovenski raziskovalci smo sodelovali v obsežni medkulturni raziskavi, ki se je ukvarjala z razlikami v preferencah ljudi do medosebne razdalje in dotikanja drugih oseb pred pandemijo COVID-19 in po njej. Raziskava je potekala v 24 državah z vseh celin. V prvem delu presečne raziskave, ki je potekal dve leti pred pandemijo, je sodelovalo 8.147 oseb, starih od 15 do 75 let. Drugi del raziskave je potekal med majem in junijem 2021, ko je bila hitrost širjenja virusa po populaciji razmeroma nizka, vključenih pa je bilo 5.716 oseb, starih od 15 do 96 let. Med pandemijo so se ljudje v vseh sodelujočih državah med pogovorom z bližnjimi, znanci in nepoznanimi osebami počutili prijetno na značilno večji razdalji kot pred pandemijo. Zaželena medosebna razdalja do bolj in manj poznanih oseb se je namreč v povprečju povečala za več kot 50 %. K temu so verjetno prispevali prosocialni motivi (socialna odgovornost, preprečevanje okužbe drugih ljudi), pa tudi motivi skrbi zase, na kar kaže zlasti povezanost med zaželeno medosebno razdaljo in anksioznostjo, povezano z okužbami. Ljudje, ki so se počutili bolj dovzetne za okužbo s COVID-19 in so se bili v večji meri pripravljene izogibati možnosti okužbe, so si v času pandemije namreč želeli večje medosebne razdalje z različnimi socialnimi partnerji. Ta povezava se je pokazala na ravni med državami in znotraj posameznih držav, še posebej izrazita pa je bila v Sloveniji. Nepričakovano pa so ljudje med pandemijo v primerjavi s časom pred njo poročali o pogostejših dotikih, s katerimi izražamo naklonjenost (objem okoli ramen ali s celim telesom, božanje, poljub), in razmeroma nevtralnih dotikih (naključen dotik, stisk roke). Ta porast dotikanja je bil opazen v odnosu do partnerjev in otrok, pa tudi do prijateljev in nepoznanih oseb, ki so jim sicer redko namenili dotike. Možno je, da so ljudje ob upadu števila okužb skušali nadoknaditi dotikanje drugih ljudi, lahko pa je k razlikam prispevala tudi pristranskost spomina, zaradi katere so bili med pandemijo bolj pozorni na dotike in zato o njih več poročali.

Čeprav raziskava ni bila vzdolžna, njeni rezultati nakazujejo, da so pandemija COVID-19 in ukrepi za preprečevanje širjenja okužb, povezani z njo, bistveno spremenili vzorce vzpostavljanja medosebnih interakcij ljudi po različnih delih sveta.

Izsledki raziskave so bili objavljeni v mednarodni znanstveni reviji z A", ki se po bazi SNIP uvršča v prvo četrtino revij na področju psihologije.

CROY, Ilona, AVSEC, Andreja, KAVČIČ, Tina, MUSIL, Bojan, PLOHL, Nejc, ZAGER KOCJAN, Gaja, ZUPANČIČ, Maja, et al. COVID-19 and social distancing : a cross-cultural study of interpersonal distance preferences and touch behaviors before and during the pandemic. *Cross-cultural research*. Feb. 2024, vol. 58, iss. 1, str. 41-69, ilustr. ISSN 1069-3971. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/10693971231174935>, DOI: 10.1177/10693971231174935. [COBISS.SI-ID 173478403].

Žan Lep in Maja Zupančič

Objava izvirnega znanstvenega članka »Civic identity in emerging adulthood: Validation of the Civic identity status scale«

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Uporabna psihologija* (P5-0062), vodja Maja Zupančič

V članku, objavljenem v vodilnem evropskem časopisu za psihološko merjenje in ocenjevanje, avtorja predstavljata psihometrično validacijo prvega pripomočka (v svetovnem merilu) za merjenje razvojnih vidikov državljske identitete (identitetni položaji v skladu z Marcijevim modelom). Ta je opredeljena kot celota prepričanj, čustev in izkušenj ljudi s pripadnostjo ter možnostmi udejstvovanja znotraj določene skupnosti. V literaturi je državljska identiteta opredeljena kot eden od najpomembnejših napovednikov državljskega (političnega in družbenega) udejstvovanja, kljub temu pa so empirični izsledki o njenem razvoju v raznolikih vzorcih razmeroma skopi. Morda bi to lahko deloma pripisali tudi dejstvu, da doslej ni bilo na voljo ustreznih pripomočkov za merjenje razvojnih vidikov te identitete.

Avtorja sta lestvico razvila na podlagi sorodnih lestvic finančne in verske identitete ter preverjala različne vidike njene notranje skladnosti in strukturne ter kriterijske veljavnosti pri razmeroma velikem vzorcu slovenskih mladih na prehodu v odraslost. Pri tem sta sledila najsodobnejšim trendom na področju preverjanja psihometrične veljavnosti ter jo preverjala s testiranjem serije strukturnih modelov. Dosežki na Lestvici položajev državljske identitete (predvsem doseženega identitetnega položaja, ki predpostavlja identitetno raziskovanje na področju državljanstva ter sprejemanje identitetne opredelitve) so bili povezani z merami državljskega udejstvovanja, zaznanega zanimanja za politiko, političnega zaupanja in samoučinkovitosti udeležencev. S preverjanjem merske invariantnosti sta avtorja podprla posplošljivost lestvice in njeno uporabnost pri različnih skupinah udeležencev glede na spol, bivanjske razmere in izobraževalni status (študenti in tisti mladi, ki ne študirajo).

Rezultati kažejo, da je Lestvica položajev državljske identitete zanesljiv in veljaven pripomoček, ki je bil od objave članka že uspešno uporabljen pri raziskovanju državljske identitete mladih v Sloveniji. Zaradi svoje edinstvenosti, ustreznih merskih karakteristik ter majhnega števila postavk bo novorazviti merski pripomoček v prihodnje lahko uporaben tudi pri raziskovanju v mednarodnem prostoru. Razvoj lestvice tako predstavlja pomemben znanstveno-raziskovalni dosežek,

saj omogoča bolj usmerjeno raziskovanje na področju družbenega udejstvovanja mladih, ki se dinamično spreminja in predstavlja pomemben izziv pri oblikovanju javnih politik.

LEP, Žan, ZUPANČIČ, Maja. Civic identity in emerging adulthood. *European journal of psychological assessment*. 2023, vol. 39, iss. 2, str. 114-123, tabele, graf. prikazi. ISSN 2151-2426. <http://nukweb.nuk.uni-lj.si/login?url=https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&AuthType=ip,uid&db=pdh&AN=2022-46459-001&lang=sl&site=eds-live&scope=site>, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=135713>, DOI: 10.1027/1015-5759/a000696. [COBISS.SI-ID 102616067].

Objava izvirnega znanstvenega članka »The relative effect of job demands, resources, and personal resources on teaching quality and students' engagement during the COVID-19 pandemic«

Oddelek za psihologijo

Projekt *Učinki pandemije COVID-19 na šolanje, učitelje in učence: Dobro počutje/ blagostanje, poučevanje in učenje* (J5-4570), vodja Plamen Vladkov Mirazchiyski (Pedagoški inštitut)

V času pandemije in z njo povezanega izobraževanja na daljavo so se močno povečale delovne, čustvene in psihološke obremenitve učiteljev, kar ima lahko negativen vpliv ne le na njihovo psihološko blagostanje in delovno zavzetost, temveč tudi na njihovo delovno učinkovitost, ki med drugim posredno vpliva na slabše učne izide za učence. Kljub dejavnemu raziskovanju na področju učenja in poučevanja v času pandemije covid-19 pa so raziskave, ki bi se osredotočale na učitelje in njihove psihološke dejavnike, razmeroma redke. Predstavljeni znanstveni članek tako naslavlja pomembno vrzel v znanju o negativnih posledicah pandemije covid-19 na različne deležnike (učitelje in učence) na področju vzgoje in izobraževanja.

V članku so avtorji z uporabo uveljavljene teorije delovnih zahtev in virov preučevali, kako so zaznane delovne zahteve ter delovni in osebni viri učiteljev povezani z njihovimi ocenami zaznane kakovosti poučevanja ter aktivno vključenostjo (zavzetostjo) učencev med poukom. Za odgovore na raziskovalna vprašanja so avtorji uporabili reprezentativni vzorec 1422 slovenskih učiteljev 8. razreda, zbran v Mednarodni raziskavi motenj izobraževanja v času pandemije (REDS). Rezultati kažejo, da so učitelji največ opore prejeli v svojem najožjem delovnem okolju, manj pa od nacionalnih ustanov (npr. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport). Povečanje delovnih obremenitev (kazalnik delovnih zahtev) pri pripravi učnih vsebin in načrtovanju dejavnosti za učence je negativno prispevalo k zaznani kakovosti poučevanja in zavzetosti učencev, povečanje časa, namenjenega neposrednemu delu z učenci, in prejeta socialna opora (kazalnik delovnih/osebni virov) pa sta k obema izidoma prispevala pozitivno. V skladu s teoretičnimi pričakovanji so bili osebni viri pozitiven napovednik kakovosti poučevanja in zavzetosti učencev. Rezultati tako kažejo na kompleksne odnose med značilnostmi dela učiteljev ter učnimi izidi med poučevanjem na daljavo.

Tudi v luči zaskrbljujočih ugotovitev mednarodnih primerjalnih študij, ki kažejo na upad uspešnosti slovenskih učencev na različnih področjih, članek predstavlja pomemben znanstveni doprinos, ki je lahko koristen pri načrtovanju digitalnega prehoda in učinkovitejšem vpeljevanju novih načinov poučevanja.

LEP, Žan, KLEMENČIČ MIRAZCHIYSKI, Eva, MIRAZCHIYSKI, Plamen. The relative effect of job demands, resources, and personal resources on teaching quality and students' engagement during the COVID-19 pandemic. *Frontiers in psychology*. 27. 11. 2023, vol. 14, 1 spletni vir. ISSN 1664-1078. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1282775/abstract>, DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1282775. [COBISS.SI-ID 178722051].

Objava izvirnega znanstvenega članka »The role of higher education and civic involvement in converting young adults' social responsibility to prosocial behavior«

Oddelek za psihologijo

V članku so avtorji raziskovali mehanizme pretvarjanja prosocialnih stališč mladih in njihove družbene odgovornosti v prosocialno vedênje v kontekstu visokošolskega izobraževanja. Pri vzorcu 530 študentov iz Jugovzhodne Evrope so avtorji zaznali pomembne pozitivne vplive obeh spremenljivk na družbeno in politično udejstvovanje mladih, hkrati pa posreden odnos med njihovo zaznano individualno družbeno odgovornostjo in prosocialnim vedênjem. Odnos med individualno odgovornostjo in prosocialnim vedênjem v literaturi doslej še ni bil predpostavljen ali potrjen.

Vpliv visokošolskega izobraževanja (vsebine s področja trajnostnega upravljanja, ki jih študenti usvajajo v okviru svojih študijskih programov) je spreminjal moč predstavljenih povezav. Večji poudarek na trajnostnem razvoju, etičnem upravljanju ter družbeni in okoljski odgovornosti pri študiju je okrepil napovedne poti med zaznano osebno odgovornostjo ter družbeno usmerjenostjo visokošolske ustanove in prosocialnim vedênjem študentov. Rezultati tako kažejo na pomembno vlogo ne le osebnostnih značilnosti študentov, ampak tudi visokošolskih programov in ustanov kot socializacijskih okolij pri spodbujanju trajnostnega vedênja študentov. Socializacijska vloga visokošolskih ustanov je še toliko pomembnejša v perifernih regijah, kot je Jugovzhodna Evropa, kjer se srečujemo z nizkimi ravnimi družbenega in političnega udejstvovanja mladih ter dolgo zgodovino disfunkcionalnih mehanizmov socialnega kapitala. Vendar pa rezultati kažejo tudi na pomembnost združevanja trajnostnih vsebin s konkretnimi dejavnostmi, ki opredeljujejo družbeno orientiranost visokošolskih ustanov – brez interakcije med obema spremenljivkama se je intenzivnost poučevanja trajnostnih vsebin z udejstvovanjem mladih namreč povezovala negativno, kar kaže na zadržanost študentov do nekritičnega podajanja uveljavljenih dejstev.

Članek predstavlja pomemben znanstveni dosežek tudi zato, ker zasleduje različne cilje s področij trajnostnega razvoja, vključujoče družbe in izobraževanja, kot so opredeljeni v nacionalnih in evropskih raziskovalnih strategijah. Hkrati ponuja izhodišča za načrtovanje študijskih programov, ki bi učinkoviteje nas-

lavljalni izzive spreminjajoče se družbe, in predstavlja pomembno izhodišče za nadaljnje mednarodno raziskovanje na področju trajnosti v visokošolskem izobraževanju.

ALFIREVIĆ, Nikša, ARSLANAGIĆ-KALAJDŽIĆ, Maja, LEP, Žan. The role of higher education and civic involvement in converting young adults' social responsibility to prosocial behavior. *Scientific reports*. 2023, vol. 13, str. 1-11. ISSN 2045-2322. <https://www.nature.com/articles/s41598-023-29562-4>, DOI: 10.1038/s41598-023-29562-4. [COBISS.SI-ID 142455811].

Andraž Matkovič in Grega Repovš

Objava izvirnega znanstvenega članka »Static and dynamic fMRI-derived functional connectomes represent largely similar information«

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Psihološki in nevroznanstveni vidiki kognicije* (P5-0110), vodja Anja Podlesek

Programska skupina *Fiziološki mehanizmi nevroloških motenj in bolezni* (P3-0338), vodja na UL FF Grega Repovš

Projekt *Stabilni in dinamični vzorci EEG in fMR funkcijske konektivnosti ter njihove povezave z individualnimi razlikami* (J7-8275), vodja Grega Repovš

Projekt *Kognitivni nadzor onkraj izvršilnih funkcij* (J5-4590), vodja Grega Repovš

Možganska omrežja lahko ločimo na strukturna in funkcijska. Če naredimo analogijo s transportnimi omrežji, strukturna omrežja predstavljajo ceste, funkcijska omrežja pa promet po teh cestah. V pričujoči raziskavi smo se osredotočili na funkcijska omrežja, merjena s funkcijsko magnetno resonanco (fMR). Funkcijska konektivnost je opredeljena kot podobnost med aktivnostjo v različnih možganskih področjih.

Funkcijsko konektivnost lahko merimo na različne načine. Statična konektivnost predstavlja povezanost med različnimi možganskimi področji v danem trenutku, medtem ko pri dinamični funkcijski konektivnosti napovedujemo aktivnost v nekem področju na podlagi aktivnosti v drugih področjih v preteklih časovnih točkah. Glede na to, da je aktivnost med možganskimi področji vzročno-posledično povezana v času, smo predpostavljali, da bosta dinamična in statična konektivnost predstavljali različne vidike povezanosti med možganskimi področji. Prav tako so pretekle raziskave pokazale, da dinamična in statična funkcijska omrežja različno napovedujejo vedênje (rezultate na psiholoških preizkusih). Izkazalo se je, da sta si dinamična in statična funkcijska konektivnost zelo podobni. Pokazali smo, da je eden izmed vzrokov za to »zabrisanost« signala, ki ga merimo s fMR. S fMR namreč možganske aktivnosti ne merimo neposredno, pač pa pride do nekajsekundnega časovnega zamika med možgansko aktivnostjo in hemodinamsko aktivnostjo, ki jo merimo s fMR. Dinamične in statične aktivnosti zaradi zabrisanosti signala v fMR ni mogoče enostavno ločiti. Prav tako smo s simulacijami in na empiričnih podatkih pokazali, da lahko različne metode za ocenjevanje povezav med možgani in vedênjem dajejo zelo različne ocene povezanosti. Ocene povezav med možgani in vedênjem so občutljive na izbrano mero konektivnosti, na izbrani statistični model

ter na razmerje med številom udeležencev in številom spremenljivk, vključenih v model. Na podlagi spoznanj smo pripravili predloge za raziskovalce, ki raziskujejo povezave med možgani in vedanjem.

Raziskava izpostavlja pomembne metodološke pomanjkljivosti nekaterih vplivnih raziskav na področju povezav med možgani in vedanjem ter predlaga nekatere izboljšave v metodologiji. Področje (klinične) prediktivne nevroznanosti je zelo aktualno, saj je eden izmed ciljev raziskovalcev na tem področju izboljšanje opredelitev psihiatričnih modelov in diagnoz na podlagi povezav med možgani in vedanjem.

MATKOVIČ, Andraž, ANTICEVIC, Alan, MURRAY, John D., REPOVŠ, Grega. Static and dynamic fMRI-derived functional connectomes represent largely similar information. *Network neuroscience*. 2023, vol. 7, iss. 4, str. 1266–1301, ilustr. ISSN 2472-1751. https://direct.mit.edu/netn/article/doi/10.1162/netn_a_00325/116419/Static-and-dynamic-fMRI-derived-functional, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=153571>, DOI: 10.1162/netn_a_00325. [COBISS.SI-ID 157380355].

Objava izvirnega znanstvenega članka »Influence of letter shape on readers' emotional experience, reading fluency, and text comprehension and memorisation«

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Psihološki in nevroznanstveni vidiki kognicije* (P5-0110), vodja Anja Podlesek

Programska skupina *Tekstilije in ekologija* (P2-0213), vodja Barbara Simončič

Količina izobraževalnega gradiva, ki jo učeči se prejemajo prek digitalnih zaslonov, se povečuje, uporaba take vrste gradiva pa se je še posebej povečala med pandemijo covid-19. Za večjo učinkovitost mora biti izobraževalno gradivo ustrezno zasnovano, ne le vsebinsko, temveč tudi oblikovno. Med drugim mora uporabljati primerno tipografijo. V raziskavi smo preučevali vpliv oblike črk na oceno prijetnosti pisave, tekočnost branja, razumevanje besedila in njegovo pomnjenje. Udeležence smo razdelili v skupino manj izkušenih bralcev (učenci druge triade OŠ) in skupino bolj izkušenih bralcev (študenti). Obe skupini sta brali enostavna besedila primerljive težavnosti in dolžine (okrog 500 znakov), izpisana v osmih različnih tipografskih pisavah: pri štirih so imele črke okrogle oz. zaobljene zaključke, pri štirih pa oglate oz. špičaste. S sledilnikom očesnih premikov smo zabeležili hitrost branja (v ms na črko) in število regresivnih sakad kot meri tekočnosti branja ter spremembe velikosti zenice kot kazalnik čustvenega odziva bralcev. Po branju vsakega besedila so udeleženci ocenili prijetnost njegove tipografije. Z vprašanji o vsebini besedila smo preverili tudi njihovo razumevanje in pomnjenje besedila. Podatke smo analizirali s hierarhičnim linearnim modeliranjem. Ugotovili smo, da so se okrogle oz. zaobljene črke bralcem zdele prijetnejše od oglatih oz. špičastih in so jih tudi hitreje brali. Otroci so, kot je bilo pričakovano, v povprečju brali počasneje od študentov, starostni skupini pa se nista razlikovali ne v številu regresivnih sakad ne v razumevanju ali pomnjenju besedila. Zaključili smo, da bi morali v izobraževalnih gradivih uporabljati mehkejšo tipografijo okroglih oblik, saj je branje besedil, izpisanih v takih tipografijah, prijetnejše in hitrejše. Take oblike črk torej olajšujejo postopek branja in bolje podpirajo učni proces tako manj kot bolj izkušenih bralcev. Poleg uporabnih vidikov ima naša študija tudi implikacije za znanost, saj opozarja na to, da moramo biti previdni pri primerjavi izsledkov raziskav učinkovitosti izobraževalnega gradiva, ki so uporabljale različne oblike črk. (Članek je bil objavljen v posebni številki revije *Frontiers in Psychology* (A"))

z naslovom »Eye-tracking While Reading for Psycholinguistic and Computational Models of Language Comprehension«.)

MEDVED, Tanja, PODLESEK, Anja, MOŽINA, Klementina. Influence of letter shape on readers' emotional experience, reading fluency, and text comprehension and memorisation. *Frontiers in psychology*. 15. feb. 2023, vol. 14, art. 1107839, str. 1-11, ilustr. ISSN 1664-1078. https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1107839/full?utm_source=Email_to_authors_&utm_medium=Email&utm_content=T1_11.5e1_author&utm_campaign=Email_publication&field=&journalName=Frontiers_in_Psychology&id=1107839, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=154004>, DOI: 10.3389/fpsyg.2023.1107839. [COBISS.SI-ID 142472451].

Anka Slana Ozimič, Nina Purg in Grega Repovš

Raziskava Kvantitativni pristop h kvalitativnemu raziskovanju: primer proučevanje strategij delovnega spomina

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Fiziološki mehanizmi nevroloških motenj in bolezni (P3-0338)*,
vodja na UL FF Grega Repovš

Projekt *Razstavljanje kognicije: Mehanizmi in reprezentacije delovnega spomina (J3-9264)*, vodja Grega Repovš

V tej raziskavi smo s kombinacijo pristopov eksperimentalne psihologije in kvalitativnega raziskovanja preučevali strategije, ki jih posamezniki uporabljajo pri izvajanju različnih nalog delovnega spomina. Pri raziskavi smo uporabili standardne eksperimentalne naloge delovnega spomina in poglobljene fenomenološke intervjuje, da bi ugotovili, ali so strategije, ki jih posamezniki uporabljajo med nalogo delovnega spomina za barve, orientacije in položaje, povezane s pogoji naloge, ali se strategije združujejo v stabilne vzorce in ali je uporaba specifičnih strategij povezana z natančnostjo naloge. Po našem vedenju je to prva raziskava, ki proučuje strategije delovnega spomina s kombinacijo kvalitativnih in kvantitativnih pristopov.

Menimo, da je to delo pomembno s treh vidikov. Prvič, osvetljuje raznolikost strategij, ki jih lahko posamezniki uporabljajo za opravljanje iste naloge, in podpira splošno predpostavko, da lahko udeleženci pri nalogah delovnega spomina uporabljajo različne strategije za vkodiranje, vzdrževanje in priklic informacij ter prožno preklaplajo med njimi. To je pomembna ugotovitev, saj se lahko uporaba različnih strategij pri isti nalogi delovnega spomina izraža v variabilnosti vedenjskih odzivov in vzorcev aktivacije možganov, kar lahko preglasi druge eksperimentalne manipulacije in zmanjša moč za odkrivanje želenega učinka.

Drugič, izsledki raziskave so pomembni za klinični kontekst. Raznolikost strategij lahko otežuje klinično diagnostiko, še posebej v kontekstu določanja obsega kognitivnih primanjkljajev pri bolnikih. Uporaba različnih strategij kot kompenzatornih mehanizmov lahko prikrije resničen obseg težav, kar otežuje natančno določitev in ustrezen pristop pri obravnavi kognitivnih motenj.

Tretjič, raziskava je pomembna z metodološkega vidika. Prikazuje prednosti povezovanja fenomenologije z vedenjskimi paradigmi. Menimo, da se bo takšna integracija različnih raziskovalnih pristopov v prihodnosti izkazala za koristno ne le za raziskave delovnega spomina, temveč za preučevanje kognitivnih procesov na splošno.

Pri izvedbi raziskave je sodeloval interdisciplinarni tim posameznikov, ki je zajemal kognitivne psihologe in nevroznanstvenike (dr. Slana Ozimič, dr. Repovš, dr. Purg), prvoosebne raziskovalce (dr. Kordeš in Aleš Oblak) in spec. psihiatrije (dr. Bon). Članek je bil objavljen v eni izmed vodilnih revij na področju kognitivne znanosti (*Cognitive Science*, IF 2.6 za leto 2022).

SLANA OZIMIČ, Anka, OBLAK, Aleš, KORDEŠ, Urban, PURG, Nina, BON, Jurij, REPOVŠ, Grega. The diversity of strategies used in working memory for colors, orientations, and positions : a quantitative approach to a first-person inquiry. *Cognitive science*. 28 Aug. 2023, vol. 47, issue 8, [article no.] e13333, str. 1-26, ilustr. ISSN 1551-6709. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cogs.13333>, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=152629>, DOI: 10.1111/cogs.13333. [COBISS.SI-ID 139265283].

Maja Zupančič, Žan Lep, Tina Kavčič

Raziskava Dosledni vzorci dinamike psihološkega osamosvajanja mladih v odnosu do mame in očeta v dveh družbeno-kulturnih okoljih

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Uporabna psihologija* (P5-0062), vodja Maja Zupančič

V sklopu raziskovanja psihološkega osamosvajanja (PO) v odnosu do staršev pri mladih na prehodu v odraslost smo najprej razvili izvirni petdimenzionalni merski pripomoček Test osamosvajanja na prehodu v odraslost (TOPO), s pomočjo katerega veljavno ocenjujemo posebnosti PO v tem razvojnem obdobju (za to delo smo prejeli priznanje ARRS). Nato smo TOPO skrajšali in podprli njegovo mersko invariantnost v več kulturnih okoljih. Pokazala pa se je potreba po tipološkem pristopu (določanju vzorca petih dimenzij pri osebi), ki kaže trenutno dinamiko PO v odnosu do vsakega starša posebej. V Sloveniji smo predhodno podprli štiri take notranje ponovljive vzorce (tipe) z izvirnim TOPO, s kratkim TOPO pa smo jih v pričujoči raziskavi podprli pri demografsko heterogenih vzorcih mladih v Avstriji ($N = 440$) in Sloveniji ($N = 312$). V obeh državah, ki se razlikujeta v vzorcih prehoda v odraslost, smo prepoznali štiri notranje ponovljive tipe oz. štiri skupine mladih z različno in interpretabilno konfiguracijo dimenzij PO. Za *odvisni tip* so značilni močna povezanost s staršem, pogosto iskanje čustvene opore pri staršu, bojazen pred razočaranjem starša in majhno zanašanje nase; *anksiozni tip* opisujejo težave, ki kažejo na konfliktnost teženj pri iskanju ravnotežja med samostojnostjo in povezanostjo s staršem, *povezani tip* pa zmerna povezanost s staršem in ustrezna samostojnost ob nizko izraženih težavah s PO. *Neodvisni tip* prav tako ne izraža težav, pač pa se močno zanaša nase in poroča o razmeroma šibki povezanosti s staršem. Štirje tipi so bili primerljivi med državama in strukturno enaki v odnosu do mame in očeta, vendar se je približno polovica mladih v vsaki državi uvrstila v enak tip v odnosu do obeh staršev. To nakazuje nujno upoštevanje PO v odnosu do vsakega starša posebej pri psihološkem delu. Medtem ko je v obeh državah skupina mladih z anksioznim vzorcem izrazila razmeroma najnižje subjektivno blagostanje, skupina s povezanim vzorcem pa najvišje, so v Sloveniji mladi z odvisnim vzorcem, v Avstriji pa tisti z neodvisnim vzorcem tudi poročali o visokem blagostanju. Slednje smo pojasnili z različnimi prehodi v odraslost, ki se prilagajajo različnim sistemom socialne blaginje.

Opravljen in objavljen raziskava sodi v sklop študij o psihološkem osamosvajanju mladih v odraslost, ki smo jih (tudi s sodelavci iz Avstrije, Turčije in ZDA)

v zadnjih letih objavili v odmevnih tujih znanstvenih revijah z A' in A". Povzetek ugotovitev je vodja programa vpletla tudi v plenarno predavanje na Evropskem kongresu psihologov.

ZUPANČIČ, Maja, SIRSCH, Ulrike, LEP, Žan, KAVČIČ, Tina. Four types of individuation : further evidence from two Central-European countries. *Emerging adulthood*. Apr. 2023, vol. 11, iss. 2, str. 512-519, tabele, graf. prikazi. ISSN 2167-6984. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/21676968221098822>, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=136503>, DOI: 10.1177/21676968221098822. [COBISS.SI-ID 106854147].

Raziskava Medgeneracijski prenos finančnega delovanja s staršev na otroke: poti do zadovoljstva pri upravljanju financ in finančnega odnosa med starši in študenti

Oddelek za psihologijo

Programska skupina *Uporabna psihologija* (P5-0062), vodja Maja Zupančič

Konceptualno smo oblikovali medgeneracijski hierarhični model poti od finančnega delovanja staršev študentov prek finančnega starševstva (eksplicitno poučevanje, modeliranje) in finančnih izidov pri njihovih otrocih na več ravneh (finančno razumevaje, nadzor finančnega vedënja, proaktivno finančno vedënje) do kakovosti finančnega odnosa med starši in študenti. Do tega končnega izida so (ob upoštevanju finančnega položaja družine) sočasno vodile predpostavljene poti od finančnega delovanja staršev v dveh smereh: prek (a) značilnosti njihovega finančnega starševstva in zadovoljstva z upravljanjem družinskih financ ter (b) finančnega starševstva in njegovih izidov pri študentih na več ravneh ter zadovoljstva študentov z upravljanjem osebnih financ. Podatke smo pridobili z obširnim in predhodno validiranim inventarjem pri 482 parih (študenti-starši), predpostavljeni model hierarhičnih odnosov pa smo preverjali s statistično metodo strukturnega modeliranja. Vsaj glede na dostopno znanstveno literaturo s specifičnega področja smo prvi v svetu (1) prepoznali (ne)posredne poti od finančnega delovanja staršev prek njihovega finančnega starševstva in finančnega zadovoljstva do kakovosti finančnega odnosa z bolj ali manj ekonomsko odvisnimi otroki; (2) pojasnili nekatere mehanizme medgeneracijskega prenosa v finančnem delovanju; (3) podprli veljavnost napovednih zvez med generacijama, ki sta bili finančno socializirani v različnih družbeno-ekonomskih kontekstih, kar podpira robustno naravo ugotovljenih poti; (4) uspešno napovedali finančno zadovoljstvo in kakovost finančnih odnosov med pari dveh generacij v družini. Zlasti slednjima mednarodna znanstvena skupnost priznava posebno pomembnost in edinstvenost.

Iz znanstvenoraziskovalnih rezultatov smo izpeljali tudi več smernic in utemeljenih predlogov na področju finančnega starševstva in finančnega opismenjevanja za starše, mlade ter strokovnjake v izobraževalnih in svetovalnih ustanovah.

Opravljen in objavljen raziskava sodi v sklop študij o finančnem delovanju študentov, ki smo jih v okviru raziskovalnega programa (s sodelavci in sodelavkami mednarodnega tima) v zadnjih letih objavili v odmevnih tujih znanstvenih revijah z A".

ZUPANČIČ, Maja, POREDOŠ, Mojca, LEP, Žan. Intergenerational model of financial satisfaction and parent-child financial relationship. *Journal of social and personal relationships*. 19. 1. 2023, str. 1-24. ISSN 1460-3608. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/02654075231153352>, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=148263>, DOI: 10.1177/02654075231153352. [COBISS.SI-ID 139627523].

5.13 – Družboslovje – Informacijska znanost in bibliotekarstvo

Maja Žumer, Tjaša Jug, Maja Kuhar, Tanja Merčun Kariž, Mihela Pauman Budanović, Jan Pisanski, Katarina Švab

Izdaja znanstvene monografije *Merjenje uporabniške izkušnje v bibliografskih informacijskih sistemih*

Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo

Programska skupina *Modeliranje bibliografskih informacijskih sistemov* (P5-0361),
vodja Tanja Merčun Kariž

Projekt *Metodološki okvir merjenja uporabniške izkušnje v digitalnih knjižnicah* (J5-8247), vodja Maja Žumer

Znanstvena monografija *Merjenje uporabniške izkušnje v bibliografskih informacijskih sistemih* je prvo temeljno znanstveno delo na področju raziskovanja uporabniške izkušnje v Sloveniji, ki celovito predstavi uporabniško izkušnjo v bibliografskih informacijskih sistemih. Napisali so jo sodelavci na Oddelku za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo v okviru projekta Metodološki okvir merjenja uporabniške izkušnje v digitalnih knjižnicah, št. J5-8247. Monografija je napisana v slovenščini ter je dragocena tudi z vidika razvoja in uporabe slovenske strokovne bibliotekarske terminologije. Namenjena je zaposlenim v knjižnicah, raziskovalcem, študentom različnih stopenj študija in vsem, ki jih to področje zanima.

Znanstvena monografija v začetnem delu predstavi in opredeli uporabniško izkušnjo ter njen pomen za bibliografske informacijske sisteme. Predstavljen je razvoj okvira za vrednotenje uporabniške izkušnje v različnih bibliografskih informacijskih sistemih ter proces zasnove oblikovanja vprašalnikov, ki vključujejo različne dimenzije uporabniške izkušnje, specifično za tovrstne sisteme. Nabor orodij je teoretično utemeljen za specifično uporabo pri vrednotenju bibliografskih sistemov. V nadaljevanju je predstavljenih šest raziskav, ki so jih izvedli avtorji v različnih bibliografskih sistemih: dLibu, Cobissu in Europeani. Uporabniško izkušnjo so v teh sistemih merili z različnimi pristopi: opazovanje, intervju, spletna anketa, pisanje dnevnika in metoda opazovanja s sledenjem pogledu (ang. *eye tracking*). Zadnja metoda še posebej izstopa, saj še ni bila uporabljena za tovrstne namene. Za ta doprinos sta bili avtorici Maja Kuhar in izr. prof. dr. Tanja Merčun izbrani v okviru projekta Odlični v znanosti v letu 2022. Rezultati raziskav so pomembni tako za razvijalce informacijskih sistemov kot tudi za knjižnične delavce, da bodo lažje razumeli težave, s katerimi se srečujejo uporabniki. Preverjeno metodološko ogrodje, ki so ga pripravili avtorji, predstavlja celosten pripomoček za vse, ki bi se želeli ukvarjati s tematiko uporabniške izkušnje v bibliografskih informacijskih sistemih. Ustrezno pripravljene vprašalniki so preverjeni in tako na voljo za ponovno uporabo. Ob tem so navedena priporočila za samo izvedbo in predstavitev rezultatov.

Znanstvena publikacija je vključena v zbirko Bibliothecaria, kar vzbuja upanje, da se bo povečalo število izdanih znanstvenih publikacij na področju bibliotekarstva, informacijske znanosti in knjigarstva.

ŽUMER, Maja, JUG, Tjaša, KUHAR, Maja, MERČUN, Tanja, PAUMAN BUDANOVIĆ, Mihela, PISANSKI, Jan, ŠVAB, Katarina, ŠVAB, Katarina (urednik). *Merjenje uporabniške izkušnje v bibliografskih informacijskih sistemih*. 1. izd. Ljubljana: Založba Univerze, 2023. 121 str., ilustr. Bibliothecaria, 18. ISBN 978-961-297-139-7. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/450>, DOI: 10.4312/9789612971380. [COBISS.SI-ID 159749635].

6.01 – Humanistika – Zgodovinopisje

Marta Verginella

Uredništvo znanstvene monografije *Women, Nationalism, and Social Networks in the Habsburg Monarchy*

Oddelek za zgodovino

Programska skupina *Slovenska zgodovina* (P6-0235), vodja Rok Stergar

Projekt *Post-war transitions in gendered perspective: the case of the North-Eastern Adriatic Region* (EIRENE), vodja Marta Verginella

Knjiga *Women, Nationalism, and Social Networks in the Habsburg Monarchy, 1848–1918*, ki jo je uredila Marta Verginella in je ob koncu leta 2023 izšla pri ugledni Purdue University Press, se osredotoča na življenje žensk v Jugovzhodni Evropi v devetnajstem in dvajsetem stoletju ter raziskuje prepletanje spola in nacionalizma. Sestavljena je iz osmih poglavij in uredničinega uvodnika, v katerih avtorice in avtorji osvetljujejo emancipacijska prizadevanj žensk v času napredujočih nacionalizmov. Osvetljuje torej čas, ko so si tako ženske kot nacionalisti prizadevali za uveljavitev in so nekatere ženske z nacionalisti sodelovale tako iz prepričanja kot tudi z željo, da bi prevzele večjo vlogo v javni sferi. Zbornik preučuje »narodnostno mešana« in večjezična območja, s čimer opozarja na dinamično vlogo obrobij in pluralizma, ki so vplivali na pristope žensk k nacionalizaciji in njihovo doživljanje le-te. Poglavja govorijo o delovanju žensk kot posameznic in članic omrežij ter o njihovi vlogi v nacionalnih gibanjih v pluralističnih družbah konec devetnajstega in v začetku dvajsetega stoletja, s čimer dokazujejo, da so ženske »udejanjale« meje in niso zgolj delovale na njih, hkrati pa pojasnjujejo načine, kako so meje presegale.

Knjiga je izšla pri ugledni ameriški univerzitetni založbi v uveljavljeni seriji *Central European Studies* ter s tem predstavlja pomemben dosežek slovenske historiografije in programske skupine *Slovenska zgodovina*. Kljub opaznemu fokusu na slovenski prostor knjiga prestopa meje »nacionalnega zgodovinopisja«, saj posamezna poglavja obravnavajo akterke in prostore iz celotne habsburške monarhije, od Transilvanije do Goriške. Poleg tega pa gre za raziskovalno tematiko, ki še ni dovolj raziskana.

Poleg urednice, Marte Verginella, je kot soavtorica poglavja v knjigo vključena še ena raziskovalka iz programske skupine, Irena Selišnik.

VERGINELLA, Marta (urednik). *Women, nationalism, and social networks in the Habsburg monarchy, 1848-1918*. West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2024. VIII, 250 str., ilustr. Central European studies. ISBN 978-1-61249-929-1, ISBN 978-1-61249-930-7. [COBISS.SI-ID 187505155]

6.02 – Humanistika – Arheologija

Andrej Gaspari

Izdaja znanstvene monografije „... alle drew Purchstal“: arheološke raziskave gradov vitezov Jeterbenških v pogorju Jeterbenka nad Medvodami

Oddelek za arheologijo

Programska skupina *Arheologija* (P6-0247), vodja Matija Črešnar

Znanstvena monografija urednikov in glavnih avtorjev Andreja Gasparija in Ane Vičar predstavlja rezultate večletnih arheoloških raziskav sodelavcev Oddelka za arheologijo na lokacijah Jeterbenk, Kašča in Gradišče nad sv. Marjeto nad vasjo Žlebe pri Medvodah. Tam je med 12. in 14. stoletjem stalo več gradov vitezov Jeterbenških, spanheimskih ministerialov, ki so se v zgodovino zapisali predvsem kot konfliktni mejaši freisinškega loškega gospostva.

Terenske arheološke raziskave so obsegale terenske ogleda, trirazsežno dokumentiranje površja z uporabo različnih geodetskih tehnik, arheološko dokumentiranje uničenja na Gradišču in Kašči ter testne arheološke izkope na vseh treh lokacijah. Podatki o arhitekturnih ostalinah in stratigrafiji, najdeni predmeti, živalski kostni ostanki ter vzorci zemljine in malt so bili analizirani z uporabo različnih preiskovalnih metod in tehnik. Pri tem je sodelovalo več kot 12 specialistov za področja arheobotanike, arheozoologije, geodezije, geologije, gradbeništva, mikromorfologije sedimentov, numizmatike in zgodovine iz več partnerskih ustanov, ki so po večini tudi avtorji posameznih poglavij.

Izsledke arheoloških in drugih raziskav glavna avtorja spretno povežeta v celovito interpretacijo. Analizirata lego gradov, njihove medsebojne odnose, mrežo poti in odnos do delov jeterbenške zemljiške posesti, sporočenih v toponimih in ustnem izročilu. V nasprotju s starejšimi domnevami prepričljivo utemeljita tezo, da je bil prvotni grad in upravni sedež posesti, Stari Jeterbenk, v drugi polovici 12. stoletja pozidan na Kašči, na vrhu Jeterbenka je stal stolp Nebojse, na Gradišču pa najmlajši grad, Novi Jeterbenk. Vsi so bili opuščeni že pred letom 1344, le stolp na Jeterbenku so ponovno uporabili v 15. stoletju.

Knjiga obsega 287 strani. Napisana je v slovenščini, z obsežnim angleškim povzetkom, ki ji zagotavlja recepcijo v mednarodnem prostoru. Odlikuje jo obilica pretežno barvnih ilustracij, fotografij, načrtov, risb in grafikonov.

Gre za odlično študijo, ki v polni meri izkorišča potencial sodobnih integrativnih in interdisciplinarnih pristopov. Dokazuje, da je mogoče tudi z minimalnimi invazivnimi terenskimi posegi ob premišljeni raziskovalni strategiji doseči veliko.

Knjiga ima velik pomen za razvoj slovenske arheologije srednjega veka in kasteologije.

VIČAR, Ana (avtor, urednik), GASPARI, Andrej (avtor, urednik). »... *alle drew Purchstal*« : arheološke raziskave gradov vitezov Jeterbenških v pogorju Jeterbenka nad Medvodami = archaeological investigations of the castles of the Hertenberg knights in the range of Jeterbenk above Medvode. 1. e-izd. Ljubljana: Založba Univerze, 2023. 1 spletni vir (1 datoteka PDF (287 str.)), ilustr. Documenta Archaeologica, Monographiae, 1, 2023. ISBN 978-961-297-101-4. ISSN 2820-5995. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/422>, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-S4NNJISC>, DOI: 10.4312/9789612971014. [COBISS.SI-ID 145690883].

Tamara Leskovar in Matija Črešnar

Objava preglednega znanstvenega članka »ATR-FTIR spectroscopy as a pre-screening technique for the PMI assessment and DNA preservation in human skeletal remains – a review«

Oddelek za arheologijo

Programska skupina *Arheologija* (P6-0247), vodja Matija Črešnar

Programska skupina *Napredni materiali za nizkoogljico in trajnostno družbo* (P2-0393), vodja Miran Gabersček (Kemijski inštitut)

Projekt *Določitev predniškega porekla iz DNA za identifikacijske namene* (J3-3080), vodja Irena Zupanič Pajnič (Univerza v Ljubljani, Medicinska fakulteta)

Pregledni znanstveni članek *ATR-FTIR spectroscopy as a pre-screening technique for the PMI assessment and DNA preservation in human skeletal remains – a review*, objavljen v mednarodni reviji *Quaternary international* (IF 2.2), je plod dolgoletnega interdisciplinarnega in medinstitucionalnega sodelovanja slovenskih raziskovalcev, kjer arheološke raziskovalne metode in pristopi predstavljajo ključen povezovalni člen.

Članek predstavi serijo raziskav, ki povezujejo Oddelek za arheologijo FF UL oz. njegov Center za interdisciplinarne raziskave v arheologiji (CIRA), Oddelek za sodno medicino MF UL in Kemijski inštitut. Raziskave se osredotočajo na uporabo razmeroma hitre in finančno dostopne infrardeče spektroskopije s Fourierovo transformacijo in tehniko oslabiljenega totalnega odboja (ATR-FTIR) ter nadaljnjo obdelavo podatkov kot metodo za oceno stanja ohranjenosti skeletnih tkiv iz arheoloških in forenzičnih kontekstov. V prvi vrsti gre za iskanje povezav med spektri, pridobljenimi z ATR-FTIR spektroskopijo, kemometričnimi indeksi ter biološko, kemično in fizično strukturo skeletnih tkiv, z nadaljnjo uporabo za kvantitativno in kvalitativno oceno ohranjenosti mineralnih in organskih komponent ter DNA v tkivih. Ohranjenost skeletnih tkiv iz arheoloških in forenzičnih kontekstov je namreč ključnega pomena za nadaljnje, denimo izotopske analize in analize DNA. Ker je težko predvidljiva in močno odvisna od številnih dejavnikov (izbira skeletnega elementa, kronološka starost, okoljske razmere, ki so jim bila skeletna tkiva izpostavljena itn.), izotopske in molekularne analize pa so časovno in finančno zahtevne, so tovrstne predhodne presejalne metode ključnega pomena za izbiro najprimernejših vzorcev.

Raziskave, zaobjete v članku, so bile osredotočene na človeška skeletna tkiva (kosti in zobe) iz arheoloških in forenzičnih kontekstov ter ohranjenost DNA v njih. Za-

radi možnosti kontaminacije so bile na izbranih vzorcih najprej opravljene analize DNA. Vzorci so bili za analize pripravljani v skladu z uveljavljenimi metodološkimi postopki za analize DNA. Po ekstrakciji in kvantifikaciji DNA smo preostanek pridobljenega vzorca v obliki prahu analizirali z ATR-FTIR spektroskopijo. Rezultati v obliki spektrov so bili obdelani, pri čemer so bili posebej oddvojeni izbrani kemometrični indeksi, ki so osnova za statistične analize, strojno učenje in algoritme napovedovanja.

Serijski rezultati več povezanih objavljenih študij kaže, da ATR-FTIR spektri predstavljajo oprijemljivo osnovo za razumevanje stanja ohranjenosti fosfatov, karbohidratov in kolagena v skeletnih tkivih ter za grobo oceno posmrtnega intervala in ohranjenosti DNA. Čeprav ostaja še veliko vprašanj, ki jih je treba raziskati, ima ATR-FTIR spektroskopija z nadaljnjo napredno obdelavo podatkov visok potencial za raziskave tafonomskih sprememb in molekularne strukture skeletnih tkiv.

LESKOVAR, Tamara, ZUPANIČ-PAJNIČ, Irena, GERŠAK, Živa Miriam, JERMAN, Ivan, ČREŠNAR, Matija. ATR-FTIR spectroscopy combined with data manipulation as a pre-screening method to assess DNA preservation in skeletal remains. *Forensic science international. Genetics*. Jan. 2020, vol. 44, str. 1-8, ilustr. ISSN 1872-4973. [https://www.fsigenetics.com/article/S1872-4973\(19\)30191-7/pdf](https://www.fsigenetics.com/article/S1872-4973(19)30191-7/pdf), DOI: 10.1016/j.fsigen.2019.102196. [COBISS.SI-ID 34553305].

6.04 – Humanistika – Etnologija

Izdaja mednarodnega znanstvenega zbornika, ki povezuje etnografske čutnometodološke pristope s preučevanjem in obravnavanjem mestnega in zunajmestnega okolja

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo

Programska skupina *Etnološke raziskave kulturnih znanj, praks in oblik socialnosti* (P6-0187), vodja Jaka Repič

Zbornik o čutnih okoljskih odnosih utira nova raziskovalna pota domače in svetovne etnologije oz. kulturne antropologije. Združuje namreč občutljivost za okoljske teme z že dobro utečenimi senzoričnimi pristopi. Na eni strani se postavlja ob bok tekoči literaturi, ki tematizira atmosfere, ambiente in druge prostore, v katerih se srečujejo človeški in drugi svetovi, na drugi strani pa zbornik prinaša tudi nekatere vrhunske izsledke čutno utemeljene etnografske metodologije. Njegova inovativnost je v preseganju okoljskega in čutnega vidika z iskateljsko etnografsko prasko.

Poleg najmlajših raziskovalcev in raziskovalk v zborniku sodelujejo tudi uveljavljeni raziskovalci in raziskovalke iz različnih evropskih držav ter odpirajo različne teme. Med drugim obravnavajo prihodnost odnosov do okolja, časa in ljudi, različne človeške in onkrajčloveške časovnice, odnose med umetniškim doživljanjem mest ter mestnih in primestnih okolij, zgodovino čutnih izkušenj preteklih generacij; ocenjujejo perspektive mitoloških parkov ter odnosa do okolja v alpskih praksah transhumance; reflektirajo zvočno občutljivost na obali; izzivajo meje olfaktorne zaznave in opisovanja vonjev v primestnem in velemestnem okolju; na specifičen čuten način opisujejo časovno spreminjanje odnosa do obutve.

Odlično premišljen, metodološko izzivalen in teoretsko raznolik zbornik je ključen mejnik v delovanju programske skupine in najavlja izjemno pomemben premik v raziskovalnih pristopih sodobnih slovenskih etnologov in antropologinj, to pa je enakovredno nastopanju v mednarodnem raziskovalnem prostoru, v katerem bodo tudi v prihodnosti utirali nova skupna pota.

Zbornik je izjemen dosežek raziskovalke in raziskovalca na začetku njune raziskovalne poti, obenem pa dokaz obstoja nečesa, kar bi lahko imenovali ljubljanska antropološka šola. Tako kot se tematsko umešča v premislek čutnih spominov in pričakovanj odnosa do okolja, se kaže sintetično razmišljanje urednikov zbornika kot prepričljiv znak ustreznega odnosa do zgodovine lokalnega razvoja vede in odgovornega načrtovanja njene bodočnosti.

6.05 – Humanistika – Jezikoslovje

Izdaja znanstvene monografije *Formiranje jezika i njegovo rastakanje: od srpskohrvatskoga do hrvatskoga, srpskoga, bosanskoga i crnogorskoga*

Oddelek za slavistiko

Programska skupina *Slovenski jezik – bazične, kontrastivne in aplikativne raziskave* (P6-0215), vodja Mojca Smolej

Monografija Vesne Požgaj Hadži in Tatjane Balažic Bulc, predavateljic na Oddelku za slavistiko FF UL, obravnava kompleksne procese jezikovne standardizacije in jezikovne spremembe na osrednjejužnoslovanskem prostoru. Avtorici z metodo diahrono in sinhrono sociolingvistične analize ter umestitvijo v širši kulturnozgodovinski kontekst zaobjameta obdobje od oblikovanja skupnega jezika pa vse do njegove nominalne smrti in oblikovanja novih standardnih jezikov na isti jezikovni osnovi. Pri tem opažata, da se ves čas prepletata ideologija jezikovnega združevanja oz. unifikacije, ki z nekaterimi vmesnimi prekinitvami traja od sredine 19. stoletja do devetdesetih let 20. stoletja, in ideologija jezikovnega razdruževanja oz. separacije, ki jo je med drugim povzročilo vsiljevanje skupne, nadnacionalne jezikovne identitete, po letu 1990 pa tudi spremenjen družbenopolitični kontekst.

Po uvodni opredelitvi temeljnih teoretičnih pojmov, iz katerih avtorici izhajata pri obravnavanju posameznih vprašanj, sledi podrobnejši pregled dogajanja od 19. stoletja, ko se tudi v dokumentih pojavi ideja o oblikovanju skupnega knjižnega jezika, pozneje poimenovanega srbohrvaščina, pa vse do njegove razdružitve ob razpadu skupne države Jugoslavije leta 1991. Zadnja desetletja tega obdobja je zaznamovalo vprašanje, ali pri jezikovni standardizaciji uporabiti monocentrični ali policentrični pristop. V nadaljevanju je prikazano obdobje po razpadu skupne države, predvsem devetdeseta leta 20. stoletja, ko so se oblikovale samostojne nacionalne države in z njimi tudi štirje nacionalni jeziki s poudarjeno simbolno vlogo: najprej hrvaščina, srbščina in bosanščina, pozneje še črnogorščina. Postopki standardizacije v tem obdobju zasledujejo idejo oddaljevanja od skupnega jezika, pogosto brez jezikoslovnih argumentov in brez družbenega konsenza, zato so označeni kot nacionaliziranje jezika, jezikovni inženiring ali restandardizacija. Na koncu so prikazani trenutno stanje ter smerice na področju jezikovne politike, jezikovnega načrtovanja in standardizacije vseh štirih jezikov, ki sta jih avtorici podkrepili tudi empirično z intervjuvanjem jezikoslovcev s tega območja.

Z monografijo, ki je plod dolgoletnega preučevanja in spremljanja razvoja jezikovne standardizacije, prvič v strnjeni obliki dobivamo celosten sociolingvistični vpogled v razvoj srbohrvaščine in vprašanja, ki so se porajala pri njeni standardi-

zaciji, vzroke za njen razpad na štiri standardne jezike in aktualna standardološka vprašanja, s katerimi se ti jeziki danes srečujejo.

POŽGAJ-HADŽI, Vesna, BALAŽIC BULC, Tatjana. *Formiranje jezika i njegovo rastakanje : od srpskobrvatskoga do brvatskoga, srpskoga, bosanskoga i crnogorskoga*. 1. e-izd. Ljubljana: Založba Univerze, 2022. 1 spletni vir (1 datoteka PDF (240 str.)), ilustr., zvd. Zbirka Razprave FF. ISBN 978-961-297-021-5. ISSN 2712-3820. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/373>, <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WVQ3C0D8>, DOI: 10.4312/9789612970215. [COBISS.SI-ID 127305219].

Nadgradnja korpusov za slovenščino kot drugi in tuji jezik KOST in KUUS, Razvoj slovenščine v digitalnem okolju

Oddelek za slovenistiko

Projekt *Nadgradnja korpusov za slovenščino kot drugi in tuji jezik KOST in KUUS*, vodja Mojca Stritar Kučuk

Projekt *Razvoj slovenščine v digitalnem okolju*, projekt Ministrstva za kulturo in Evropskega sklada za regionalni razvoj, vodja Vojko Gorjanc

Korpusi usvajanja (tujega) jezika so v večini razvitih držav glavni jezikovni vir za tujejezične pedagoge, didaktike in druge strokovnjake. Leta 2023 je obstajal 201 tovrstni korpus, od tega leta pa je na voljo tudi prvi tak korpus za slovenščino kot drugi oz. tuji jezik, KOST, ki v celoti dosegata neformalne standarde že obstoječih tujih korpusov in je zasnovan kot osrednji jezikovni vir za vse, ki jih zanima slovenščina kot drugi oz. tuji jezik.

Pisni korpus slovenščine kot tujega jezika KOST je začel nastajati leta 2019 na FF UL. V začetku leta 2023 je bil prvič javno dostopen, v letu 2023 pa je bil povečan in dodatno označen, tako da ima trenutna različica korpusa 1.514.476 pojavnic oziroma 8347 besedil. Besedila so bila pridobljena na lektoratih slovenščine v modulu Leto plus in v različnih programih Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik. Za zdaj so vključena besedila več kot 1400 tvorcev, ki govorijo več kot 30 različnih prvih jezikov, po velikosti pa izstopajo podkorpusi za srbsščino, bosanščino in makedonščino. KOST spremljajo bogati metapodatki o tvorcih in besedilih. Da bi zagotovili, da so besedila odraz jezikovne zmožnosti njihovih tvorcev, in ne rezultat uporabe strojnih pripomočkov ali umetne inteligence, se v zadnjih letih korpusne gradnje vedno bolj omejujejo na besedila, napisana v kontroliranih okoliščinah tvorjenja (npr. na izpitih) in torej na roko, zato so morali sodelavci projektne skupine večino besedil pred vključitvijo v KOST digitalizirati.

Osrednji namen korpusov usvajanja jezika je ponuditi vpogled v jezikovno produkcijo tujejezičnih govorcev, zato so na 24 % korpusnih besedil v KOST-u označene jezikovne napake, ki so jih pri pisanju naredili njihovi tvorci. Napake, ki imajo pripisano popravljeno obliko, so razvrščene po vnaprej sprejeti taksonomiji v 23 kategorij. Napake so v skladu s priročnikom za označevanje napak ročno označevale učiteljice slovenščine kot drugega jezika in študentke slovenistike, in sicer v aplikaciji Svala (<https://orodja.cjvt.si/svala/>), prilagojeni posebej za to.

KOST je kot baza objavljen v repozitoriju CLARIN.SI pod licenco CCBY-NC-SA 4.0, <http://hdl.handle.net/11356/1887>. Na voljo je v specializiranem formatu XML TEI in je vključen v konkordančnika noSkE Bonito in KonText. Zanj pa je bil v okviru zadnjega pro-

jekta razvit tudi nov specializirani konkordančnik (<https://kost.cjvt.si/>), ki med drugim omogoča prikaz konkordanc v besedilih z označenimi jezikovnimi popravki in iskanje po tipih napak. Uporaben je tudi za druge korpuse, ki vsebujejo jezikovne popravke.

<https://kost.cjvt.si/> in <https://www.cjvt.si/korpus-kost/>

6.06 – Humanistika – Kulturologija

Nataša Vampelj Suhadolnik

Uredništvo mednarodnega zbornika in teoretska utemeljitev modela »center-periferija« pri študiju vzhodnoazijskih zbirk v Evropi

Oddelek za azijske študije

Programska skupina *Azijski jeziki in kulture* (P6-0243), vodja Jana Rošker

Nataša Vampelj Suhadolnik je pri uveljavljeni mednarodni založbi Brill uredila mednarodni zbornik s 15 prispevki na temo zbirateljstva vzhodnoazijskih predmetov na perifernih območjih nekdanjih kolonialnih sil. Gre za prvo mednarodno delo v angleškem jeziku, ki se osredotoča na raziskovanje vzhodnoazijskih zbirk na »perifernih« območjih, saj se velika večina raziskav osredotoča zgolj na večje vzhodnoazijske zbirke v prestolnicah nekdanjih kolonialnih sil v Zahodni Evropi ter v drugih političnih in kulturnih središčih.

Pri tem je na temelju koncepta »lestvice« *kritičnih študij* dediščine vzpostavila teoretski koncept modela »center-periferija« kot dinamično lestvico prepletajočih se družbenih odnosov in prostorskih struktur za raziskavo zbirateljstva vzhodnoazijskih predmetov v evropskem in ameriškem prostoru. Na tej osnovi so avtorji analizirali odnos in razmerje med zbirkami na »periferiji« ter zbirkami v nekdanjih političnih in kulturnih središčih, vlogo zbirk na »periferiji« v odnosu do večjih zbirk ter njihovo vlogo pri oblikovanju evropske percepcije azijskih družb v preteklosti in sedanjosti. Analiza pri tem zaobjema razprave o geografskih in družbenih povezavah, kako je medsebojni odnos oblikoval identiteto zbirk in njihovih lastnikov ter kako se je zaradi medsebojnega vpliva oblikoval oz. spreminjal kanon zbirateljskih predmetov. Analiza sega od ravni posameznika do skupnosti ter od lokalnega do nacionalnega, mednarodnega in globalnega konteksta.

VAMPELJ SUHADOLNIK, Nataša (urednik). *Centring the periphery : new perspective on collecting East Asian objects*. Leiden; Boston: Brill, cop. 2023. XXV, 434 str., ilustr. European studies in Asian art and archaeology, 3. ISBN 978-90-04-53739-2. ISSN 2589-2460. [COBISS.SI-ID 167197955].

6.07 – Humanistika – Literarne vede

Lilijana Burcar

Izdaja znanstvene monografije *Kapital in reproduktivne pravice: zahodne kapitalistične države*

Oddelek za anglistiko in amerikanistiko

Programska skupina *Medkulturne literarnovedne študije* (P6-0265), vodja Tanja Žigon

Študija je plod avtoričinega petletnega raziskovalnega dela in obravnava načine omejevanja reproduktivne avtonomije žensk v zahodnoevropskih kapitalističnih sistemih po formalnopravnem priznanju pravice do umetne prekinitve nosečnosti in dekriminizaciji kontracepcije.

Avtorica sistematično razčleni in pokaže, da družbenoekonomske ureditve v tistih zahodnih kapitalističnih državah, kjer so bila v drugi polovici 20. stoletja dekriminizirana UPN na zahtevo in kontracepcijska sredstva, dostopnost povezujejo z najrazličnejšimi oblikami plačil in doplačil, s čimer ženskam z nizkimi dohodki omejujejo možnost nadzora nad reproduktivno avtonomijo. Kapitalistični sistemi – ob sočasnem odrivanju žensk v zasebnost gospodinjstev in feminizaciji revščine – računajo, da bodo reprodukcijo bazena delovne sile dosegli tudi s pomočjo novodobnega omejevanja ali odvzemanja reproduktivne avtonomije prav tistim skupinam žensk, ki sestavljajo podplačano mezdno delovno večino. Prijemi in interesi liberalne frakcije kapitala, kot pokaže avtorica, tako niso nasprotni interesom klerikalno-konservativnih struj oziroma klerokonservativne frakcije kapitala, ki teži k delni ali popolni kriminalizaciji abortusa in kontracepcijskih sredstev, da bi na svoj način dosegla isti demografski cilj, tj. priliv delovne in vojaške sile pod pretvezo »veselja do življenja« – ob sočasnih nadaljnjih napadih na že tako minimalno socialno državo.

Pomanjkanje tega zavedanja, kot še sistematično pokaže avtorica, je ena od slepih peg zahodnega feminističnega gibanja, katerega diskurz in pristopi se prenašajo tudi v naš prostor. To vidi glavni problem le v konservativnih oblikah napada na reproduktivne pravice žensk, ni pa sposobno prepoznati metod in ciljev liberalne frakcije. Zadovolji se s formalnopravnimi pravicami ter sprejema plačljivost kontracepcijskih sredstev in umetne prekinitve nosečnosti na zahtevo. To je za razumevanje razrednega razslojevanja in kratenja reproduktivne avtonomije žensk tudi v liberalnih kapitalističnih režimih ne le kratkovidno, ampak na dolgi rok pogubno. V vseh teh pogledih gre za izvirno in na področju reproduktivnih pravic kot človekovih pravic prelomno študijo, saj presega omejitve etablirane veje feminizma in izpostavlja, kar v feminističnih in socioloških delih ostaja pometeno pod prepro-

go, tj. da je treba uresničevanje reproduktivnih pravic žensk obravnavati v makro kontekstu razredne neenakosti kapitalističnih družb. Na to v našem prostoru in širše še ni opozorila nobena znanstvena študija.

BURCAR, Lilijana. *Kapital in reproduktivne pravice : zabodne kapitalistične države*. Ljubljana: Sophia, 2022. XXXV, 240 str. Zbirka Naprej!. ISBN 978-961-7003-77-2. ISSN 2385-880X. [COBISS.SI-ID 164712195].

Izdaja znanstvene monografije *O tistem, ki ždi v meni: trije eseji o Lojzetu Kovačiču*

Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo

Programska skupina *Literarnoprimerjalne in literarnoteoretske raziskave* (P6-0239),
vodja Tomislav Virk

Matevž Kos se v znanstveni monografiji *O tistem, ki ždi v meni: trije eseji o Lojzetu Kovačiču* prek izčrpnih interpretacij loteva treh osrednjih del tega slovenskega »modernega klasika«: romanov *Prišleki* (1984–1985), *Pet fragmentov* (1981) in *Resničnost* (1972). Kot ugotavlja Kos, je Kovačičeva literatura pričevanje o številnih preizkušnjah, ki so avtorja doletele že v najzgodnejšem otroštvu in ga pozneje spremljale bolj ali manj vse življenje, predvsem pa o moči preživetja. Kos z znanstveno natančnostjo, obenem pa z esejistično prodornostjo in slogovno gibkostjo pokaže, da je najpristnejša manifestacija te življenjske moči pri Kovačiču pisateljavnje: avtor, ki kroži okrog sebe, vrta vase, se od sebe oddaljuje, se podvaja, spominja, razlaga in polemizira s samim sabo. A ta jaz, tako Kos, ni krona stvarstva, središče svoje lastne zaokroženosti, ampak živa priča samega sebe: svoje kompleksnosti, tako presežkov kot primanjkljajev. Matevžu Kosu tako uspeva inovativno, kompetentno in tudi informativno bogato branje omenjenih treh Kovačičevih romanov. Hkrati poskuša odgovoriti na – ne zgolj retorično – vprašanje, kako in zakaj jih danes brati. Odgovor išče ob pomoči bližnjega branja in hkrati zgodovinsko-časovne aktualizacije, pa ob nenehni kontekstualizaciji, ob primerjavah z drugimi tematsko ali kako drugače sorodnimi slovenskimi avtorji. Ob tem ne skriva tega, da vzporedno razvija tudi svojo lastno – tj. interpretovo – bralsko zgodbo. »Kaj je jaz?« je eno izmed zagonetnih vprašanj, ki jih Lojze Kovačič postavlja sebi, bralki, bralcu in še komu, vsekakor tudi interpretu, ki to spraševanje lucidno izlušči iz posameznih del in ga osvetli v njegovi središčni vlogi.

Kosova monografija je pisana v najboljšem duhu klasične humanistične literarnovedne tradicije: je ne le znanstveno relevanten dosežek, temveč tudi navdihnjeno in obenem osebno zaznamovano interpretativno branje literarnih vrhuncev slovenske književnosti. S tem nadaljuje žlahtno tradicijo, ki jo je v zahodnem svetu razvijal denimo Harold Bloom, pri nas pa Dušan Pirjevec.

Tone Smolej (ur.), Tomislav Virk, Marko Snoj, Martina Ožbot Currie, Irena Samide, Vanesa Matajč, Alen Širca, Darja Pavlič, Alenka Žbogar, Matevž Rudolf, Seta Knop

Uredništvo in izdaja znanstvene monografije *Janko Kos in slovenska primerjalna književnost*

Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo

Programska skupina *Literarnoprimerjalne in literarnoteoretske raziskave* (P6-0239), vodja Tomislav Virk

Programska skupina *Medkulturne literarnovedne študije* (P6-0265), vodja Tanja Žigon

Janko Kos se je v več kot sedmih desetletjih ukvarjanja s primerjalno književnostjo uveljavil kot najvidnejši slovenski komparativist in strokovnjak za svetovno književnost. Kot je zapisal Tomo Virk v uvodni razpravi, se večina slovenske literarnovedne produkcije še vedno opira na temeljna dognanja, metodologijo in osnovno terminologijo, ki jih je postavil Kos. Monografija *Janko Kos in slovenska primerjalna književnost* prinaša 14 prispevkov, ki osvetljujejo profesorjevo raziskovanje slovenske in evropskih književnosti ter njegovo ukvarjanje z literarno teorijo in metodologijo. Tone Smolej raziskuje Kosova študijska leta. Martina Ožbot predstavi njegovo raziskovanje italijanske književnosti, Irena Samide pa nemške romantike. Luka Vidmar orisuje Kosovo ukvarjanje z baronom Zoisom, Vanesa Matajč pa njegovo urejanje in interpretiranje Cankarjevega opusa. Tomo Virk preučuje omembe mladega Kosa v Bartolovih zapiskih, hkrati pa tudi njegov poznejši doprinos k bartoloslovju. Alen Širca osvetljuje Kosove poglede na Biblijo, Darja Pavlič pa na teorijo lirike. Alenka Žbogar pregleduje Kosove gimnazijske učbenike. Matevž Rudolf predstavlja Kosa kot nadarjenega filmskega kritika, Seta Knop pa kot pomembnega urednika. Marko Snoj pojasnjuje etimologijo priimka Kos. Monografija se zaključuje s seznamom Kosovih predavanj na Filozofski fakulteti (1970–2005) ter z obsežno profesorjevo bibliografijo (1948–2023), ki jo je sestavil Martin Grum. Monografija v obliki vodnika po Kosovi znanstveni produkciji prinaša za naš prostor nov koncept pregleda opusa vrhunskega literarnega zgodovinarja in literarnega teoretika.

SMOLEJ, Tone (urednik). *Janko Kos in slovenska primerjalna književnost*. 1. izd. Ljubljana: Založba Univerze, 2023. 332 str., ilustr. Zbirka *Historia facultatis*. ISBN 978-961-297-141-0. ISSN 2712-6242. <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/book/455>, DOI: 10.4312/9789612971403. [COBISS.SI-ID 159926275].

Izdaja znanstvene monografije *Postila za Davida*

Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo

Programska skupina *Literarnoprimerjalne in literarnoteoretske raziskave* (P6-0239),
vodja Tomislav Virk

Postila je bila prvotno svetopisemski komentar. Izraz izhaja iz latinskih besed *post illa verba textus*, »po tistih besedah iz Pisma«. *Postila za Davida* (KUD Logos, 2022) pa stopa v dialog s komentarjem, ki se ne ukvarja s svetimi rečmi v Pismu. To je knjiga izraelskega filozofa Mosheja Halbertala in ameriškega politologa Stephena Holmesa *Začetek politike. Oblast v biblični Samuelovi knjigi* (slovenski prevod: KUD Logos, 2022). Halbertal in Holmes ugotavljata, da je David v Samuelovi knjigi prikazan kot politična žival. Použitost njegovega žitja in bitja od oblasti se kaže v dvoumnosti, s katero sta zaznamovani njegova motivacija in akcija med vzponom na oblast in vladavino, saj je vsakemu izmed motivov, ki ga ženejo k delovanju, zmeraj lahko primešan politični motiv.

Postila za Davida skladno s to presojo Davidovega lika, a hkrati tudi proti njej v pletežu njegovih motivov za delovanje izpostavlja religiozni motiv, in sicer v zgodbi o boju z Goljatom. V njej prevladujejo dialogi. V njih se David sklicuje na to, da je boj, v katerem gre, Božji boj. Vendar iz besed, ki jih izgovarja, ni mogoče zanesljivo razbrati, ali gre v ta boj s pristnim religioznim motivom ali pa je vse izgovorjeno le retorika, ki jo motivira predvsem njegova želja po oblasti. Na ravni dialogov to ostaja nedoločljivo. *Close reading* te zgodbe šele na koncu pokaže, da biblični pisec v njej ponovi besede z začetka knjige: kakor ob navzočnosti Božje skrinje ni mogel obstati in je padel na obraz filistejski malik Dagon, tako v boju z Davidom pade na obraz filistejski orjak Goljat. Ponovitev govori: zgodilo se je isto. Goljatov padec na obraz sugerira Božjo pričujočnost v Davidovem boju in potrditev pristnosti Davidovega religioznega motiva.

Postila za Davida to branje podpre z Michelangelovo kiparsko upodobitvijo Davida v trenutku tik pred bojem. V biblični pripovedi ima David, ko stopa v boj, Goljata ves čas nasproti. Čeprav se je Michelangelo odmaknil od predloge, saj njegov *David* gleda vstran, interpreti vsi po vrsti trdijo, da kljub temu gleda Goljata. Teza *Postile za Davida* pa je, da obraz Michelangelovega *Davida* izraža celo lestvico čustev, ki jih ni mogel izzvati Goljat. Na tem obrazu se zrcali *mysterium tremendum et fascinans*.

Knjiga *Postila za Davida* spada na področje biblicistike, a ni le primerek bibličnega literarnega kritičstva, ki je v slovenski literarni vedi zelo redko, ampak sega tudi v umetnostno zgodovino in ponuja drugačno interpretacijo Michelangelove mojstrovine.

6.08 – Humanistika – Muzikologija

Objava poglavja »Musikalischer Stilbegriff im Zeitalter des Internets« v monografski publikaciji

Oddelek za muzikologijo

V dobi interneta se je zamisel glasbenega sloga temeljito razvejala. Ključna razlika med zgodovinskimi in sodobnimi koncepti sloga je v tem, da se danes slog ne opredeljuje le po oblikoslovni analizi glasbenega stavka, temveč vstopata v igro še dve epistemološki ravni: emotivna določila ali spremenljivke občutenja (»*mood*«, v razširjeni različici po priložnostni funkciji) in všečnost/nevšečnost. Ne gre seveda za določila sloga, a zadnji premisi nadgrajujeta opredelitve sloga po značilnostih glasbenega stavka glede na vlogo glasbe pri poslušalcu.

Članek analizira vse tri pozicije, ki se danes nanašajo na analizo sloga. Prvi del prispevka razgrne zgodovino analize glasbenega sloga, ki se v ožjem smislu začne v dvajsetih letih 20. stoletja. Sledi pregled arhetipov glasbenih oblik in struktur ali formalnih toposov v glasbi, ki vodi v prikaz pristopov, povezanih z informacijsko tehnologijo in tovrstno opredelitvijo slogov. Prispevek pelje do študije primera, ki opredeljuje slog v glasbi na podlagi pristopa pretočnega ponudnika glasbe Spotify in njegove »džungle« slogovnih opredelilcev.

Izsledki so preprost poziv k interdisciplinarnemu raziskovanju glasbe: slog v glasbi zadeva (etno)muzikologijo, ampak tudi kompozicijo in teorijo glasbe ter recepcijo in kognicijo (psihologijo) raziskovanja glasbe.

STEFANIJA, Leon. Musikalischer Stilbegriff im Zeitalter des Internets. V: KOGLER, Susanne (ur.), KNAUS, Kordula (ur.). *Musik - Politik - Gesellschaft : Michael Walter Zum 65. Geburtstag*. Berlin; Heidelberg: J. B. Metzler, 2023. Str. 359-383. ISBN 978-3-662-66796-5. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-662-66797-2_17, DOI: 10.1007/978-3-662-66797-2_17. [COBISS.SI-ID 148354563].

6.10 – Humanistika – Filozofija

Jurij Simoniti

Uredništvo mednarodnega zbornika *Ideas and Idealism in Philosophy*, ki združuje najpomembnejše svetovne strokovnjake s področja idealizma in je izšel pri založbi deGruyter

Oddelek za filozofijo

Programska skupina *Filozofske raziskave* (P6-0252), vodja Slavoj Žižek Krečič

Projekt *Možnost idealizma za enaindvajseto stoletje* (J6-1811), vodja Slavoj Žižek Krečič

Izhodišče zbornika o idealizmu je splošna diagnoza trenutnega stanja v svetovni filozofiji. V tej so idealistične pozicije po smrti Hegla, predvsem pa v zadnjih sto letih praktično izginile iz miselne pokrajine, sam izraz »idealizem« pa je postal filozofska anatema. Ob koncu dvajsetega stoletja se je s postmodernizmom, historicizmom in dekonstrukcijo kontinentalna filozofija najprej pogreznila v eno svojih najglobljih kriz resnice, nato pa je enaindvajseto stoletje začelo obdobje »novega realizma«. Proti temu trendu si je pričujoči zbornik zastavil cilj *rehabilitacije idealizma* kot miselne pozicije, ki je zmožna misliti in zagovarjati oboje, tako izgubljeno nujnost in zavezujočnost resnice na eni strani kot neko povsem novo razodetje realizma na drugi.

V nasprotju z nedavnimi kritikami idealizma, ki prihajajo predvsem iz tabora tako imenovanih novih realistov, ta zbornik kaže, da idealizem je (in je vedno bil) več kot le ontologija odvisnosti biti od (človeškega ali božanskega) uma. V ta namen so v njem zbrani originalni prispevki številnih svetovno znanih filozofov, ki veljajo za najpomembnejše avtoritete s področja idealizma. Med njimi so Slavoj Žižek, Robert B. Pippin, Mladen Dolar, Sebastian Rödl, Paul Redding, Isabelle Thomas-Fogiel, James I. Porter, Paul Guyer, Miran Božovič in drugi. Vsem prispevkom je skupna ambicija podati nov odgovor na vprašanje, kaj natančno se je z umikom idealizma izgubilo in kakšen idealizem bi bilo v današnjem času še mogoče rehabilitirati. Prispevki vsebujejo zgodovinske študije o idealizmu, ki opozarjajo na malo znane, spregledane in presenetljive primere idealističnih vzgibov, poleg tega pa razvijajo tudi nove perspektive za vrnitev idealizma v sodobnem času.

SIMONITI, Jurij (urednik), KROUPA, Gregor (urednik). *Ideas and idealism in philosophy*. Berlin; Boston: De Gruyter, cop. 2023. XIV, 285 str. New studies in the history and historiography of philosophy, Vol. 11. ISBN 978-3-11-076073-6, ISBN 978-3-11-076076-7, ISBN 978-3-11-076120-7. ISSN 2364-3161. DOI: 10.1515/9783110760767. [COBISS.SI-ID 135214595].

6.12 – Humanistika – Geografija

Nova podnebna tipizacija Slovenije kot odsev aktualnega spreminjanja podnebja

Oddelek za geografijo

Programska skupina *Trajnostni regionalni razvoj Slovenije* (P6-0229), vodja Barbara Lampič

Eno od področij raziskovanja v geografiji je proučevanje podnebja. V zadnjem desetletju so vse bolj v ospredju značilnosti podnebnih elementov, njihova spremenljivost in prostorski obseg podnebnih tipov.

Izhodišče za najnovejšo podnebno tipizacijo Slovenije za zadnje standardno klimatološko obdobje, 1991–2020, je bil, podobno kot za predhodna obdobja, Köppen-Geigerjev klimatski sistem. Köppen-Geigerjeve kriterije, ki so izvorno primerni za členitev globalnega podnebja in podnebja večjih prostorskih enot, smo z dodatnimi temperaturnimi in padavinskimi kriteriji prilagodili specifičnim slovenskim regionalnim razmeram. V primerjavi s predhodnima klasifikacijama za obdobji 1961–1990 in 1971–2000 je bilo treba nekatere dodatne kriterije vpeljati tudi zaradi globalnega segrevanja podnebja in njegovih odzivov na regionalni ravni. V končni fazi smo podnebje Slovenije razčlenili na štiri osnovne tipe z devetimi podtipi: zmerno sredozemsko (obalno in zaledno), zmerno celinsko (severovzhodne, vzhodne in jugovzhodne ter osrednje Slovenije), gorsko (višjega in nižjega gorskega sveta) ter podgorsko podnebje (zelo vlažno in vlažno).

Čeprav neposredna primerjava s predhodnima klasifikacijama zaradi delne spremembe kriterijev ter metodologije priprave in obdelave osnovnih podnebnih podatkov ni mogoča, je pri prostorski sliki tipizacije 1991–2020 opazno širjenje zmerno sredozemskega podnebja proti notranjosti Slovenije, pomik podnebja gorskega sveta v višje lege in pomik zmerno sredozemskega padavinskega režima proti vzhodu Slovenije. Zaznane spremembe so bile tolikšne, da nova tipizacija ne more temeljiti zgolj na širjenju ali krčenju obstoječih podnebnih tipov, pač pa je bilo treba uvesti nov podnebni tip (podgorsko podnebje), nekateri prejšnji tipi so tudi izginili (zmerno celinsko podnebje zahodne in južne Slovenije, podnebja nižjega gorskega sveta in vmesnih kotlin severne Slovenije).

Analiza podnebnih razmer za zadnje 30-letno referenčno obdobje daje osnovo za novo interpretacijo podnebnih razmer v Sloveniji, pri čemer pa se moramo

zavedati, da dinamika podnebnih sprememb v zadnjem času narekuje prilagajanje podnebnih tipizacij hitreje, kot je bilo to potrebno v večjem delu 20. stoletja.

OGRIN, Darko, REPE, Blaž, ŠTAUT, Lenart, SVETLIN, Domen, OGRIN, Matej. Podnebna tipizacija Slovenije po podatkih za obdobje 1991–2020 = Climate classification of Slovenia based on data from the period 1991–2020. *Dela*. [Tiskana izd.]. 2023, [št.] 59, str. 5-89, graf. prikazi, fotogr., zvd. ISSN 0354-0596. <https://journals.uni-lj.si/Dela/article/view/17954/15243>, <https://journals.uni-lj.si/Dela/article/view/17954/15244>, DOI: 10.4312/dela.59.5-89. [COBISS.SI-ID 181264899].

Napoved potencialne razporeditve ekoloških niš slovenskih gozdov kot posledica podnebnih sprememb

Oddelek za geografijo

Programska skupina *Trajnostni regionalni razvoj Slovenije* (P6-0229), vodja Barbara Lampič

Avtorji so svoje delo zasnovali na predpostavki, da podnebne spremembe vodijo v spremembe rastiščnih razmer za pojavnost različnih rastlinskih in živalskih vrst po vsem svetu in da tudi Slovenija pri tem ni izjema. Znanost skuša na vprašanje, v kakšnem obsegu bi spremembe podnebja vplivale na ekološke niše vrst živih bitij, odgovoriti z modeliranjem ekoloških niš. Avtorji so si kot osnovno metodologijo izbrali maksimalno entropijo. Z njo so želeli proučiti vpliv podnebnih sprememb na slovenske gozdove ob koncu 21. stoletja.

Gozdove so razdelili na trinajst gozdnih vegetacijskih tipov, ki so jih določili na podlagi skupnih ekoloških značilnosti rastišč gozdnih rastiščnih tipov. Vplive so proučevali glede na dva podnebna scenarija smeri skupnega družbenogospodarskega razvoja: (1) optimističnega (SSP1-2,6) in (2) pesimističnega (SSP5-8,5). Izvedli so analize sprememb površin ekoloških niš, vektorjev med centroidi današnjih arealov in napovedanih ekoloških niš ter skupnih prostorskih sprememb ekoloških niš gozdnih vegetacijskih tipov. Dodatno so proučili tudi potencialne spremembe njihove višinske pasovitosti. Rezultati so pokazali, da je izbor metode maksimalne entropije za izbrani namen smiseln. Izoblikovala se je smer postopne prevlade termofilnih gozdnih vegetacijskih tipov in splošnega pomikanja tipov z današnjih nižjih nadmorskih višin na višje, s čimer so se potrdile predpostavke, o katerih se je do sedaj bolj ali manj ugibalo.

Zgolj sama temeljna analiza maksimalne entropije obstoječih podatkovnih in prostorskih baz kaže na napredno znanstveno-raziskovalno delo. Delo je izrazito multidisciplinarno, saj zahteva temeljito znanje s področij geografije, gozdarstva, fitocenologije ter seveda geografskih, geoinformacijskih, statističnih in geostatističnih metod. Znanstveni dosežek je predvsem metodološki, uporaba več med seboj povsem različnih metodoloških postopkov pa rezultira v zaključeni vsebinski celoti sprememb gozdnih združb na območju Slovenije v luči podnebnih sprememb, in to celo po dveh različnih scenarijih.

Izpostaviti velja aktualnost samega prispevka. Podnebne spremembe so eno izmed zelo »vročih« raziskovalnih področij, avtorji pa so v okviru teh aplicirali dva različna potencialna scenarija na območje Slovenije in skušali razložiti, kaj se bo dogajalo z

njenim gozdnim pokrovom, ki ga smatramo kot enega najpomembnejših naravnih virov in katerega upravljanje bo izjemnega pomena tudi v prihodnje.

GREGORČIČ, Tim, ROZMAN, Andrej, REPE, Blaž. Predicting the potential ecological niche distribution of Slovenian forests under climate change using MaxEnt modelling. *Acta geographica Slovenica*. [Tiskana izd.]. 2023, 63, št. 1, str. 89-109, ilustr. ISSN 1581-6613. <https://ojs.zrc-sazu.si/ags/article/view/11561/11804>, DOI: 10.3986/AGS.11561. [COBISS.SI-ID 174519043].

